

UOT: 373.3:37.017

<https://doi.org/10.30546/670832.2025.01.1109>

Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu. Elmi əsərlər, 2025, № 1-2, s.64-66

Nakhchivan Teachers Institute. Scientific Works, 2025, № 1-2, p.64-66

Нахчыванский институт учителей. Научные труды, 2025, № 1-2, с.64-66

Kiçik məktəb yaşlı şagirdlərdə milli dəyərlərə münasibət hissinin formalaşdırılması məsələləri

Müəllif(lər):

Qönçə Gülmaliyeva

Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu

Magistrant

E-poçt: qonca1199@gmail.com

Açar sözlər: milli dəyərlər, dəyərlərə hörmət, mədəni tərbiyə, milli ruh, pedaqoq, şagird

Annotasiya. Məqalədə ibtidai sinif şagirdlərinin milli-mədəni dəyərlərə hörmət hissinin formalaşdırılmasının istiqamətləri, bu xüsusda klassiklərin fikirləri, bununla bağlı müsbət məqamların əhəmiyyəti araşdırılmışdır. Həmçinin, xalqların, etnik qrupların min illər boyu istifadə etdiyi, formalaşdırdığı mütərəqqi məzmunu malik milli dəyərlər, adət-ənənələr, onların məzmun xüsusiyyətləri şərh olunur. Milli-mədəni dəyərlər xalqın idealının təmsilçisi, fərdin münasibətlərini və fəaliyyətinin tənzimləyicisi potensialına malikdir. Milli dəyərlər cəmiyyətin fəaliyyətini dəstəkləyir və onun inkişafı və təkmilləşdirilməsi amili kimi çıxış edir. Qeyd olunur ki, milli dəyərlər haqqında mütəfəkkirlərin, klassik pedaqoqların böyüyən nəslin, uşaqların, şagirdlərin tərbiyəsində yeri və rolu da işıqlandırılmışdır. Milli dəyərlərə hörmət hissinin formalaşdırılması məhz kiçik yaşlardan başlanılmalıdır. Gələcək nəslə xüsusilə, aşağı yaş qrupunu milli əxlaqımızın tələb etdiyi anlayışları əsas götürməklə böyütmək, inkişafını təmin etmək böyük əhəmiyyətə malikdir. Milli dəyərlərimizin prinsiplərini elə tətbiq etmək nəzərdə tutulur ki, onların bütün şagirdlərin rəftarlarında, davranışlarında, qarşılıqlı münasibətlərində mühüm əsaslı yer tutsun. Əsasən bu istiqamətdə fənlərin tədrisi prosesində müəllimin səriştəli mövqeyi olmalıdır. Belə ki, gələcəyin əsl vətəndaşını böyütmək valideynlərdən sonra müəllimin fəaliyyətindən asılıdır.

Author(s):

Goncha Gulmaliyeva

Nakhchivan Teachers Institute

Master student

E-mail: qonca1199@gmail.com

Key words: national values, respect for values, moral education, national spirit, pedagogue, pupil

Issues in the formation of primary school pupils' attitudes towards national values

Abstract. This article explores the directions of fostering respect for national and moral values among primary school pupils, drawing on the views of classical scholars and emphasizing the significance of positive aspects in this process. It also analyzes the content characteristics of national values and traditions with progressive meaning, which have been practiced and shaped by nations and ethnic groups for thousands of years. National and moral values embody the ideals of the people and possess the potential to regulate individuals' relationships and activities. They support the functioning of society and serve as a driving force for its development and improvement. The study highlights the place and role of thinkers and classical pedagogues in shaping the upbringing of the younger generation, including children and pupils, with regard to national values. The cultivation of respect for national values should begin from an early age. Nurturing the future generation particularly younger age groups on the basis of the concepts required by our national morality and ensuring their development is of paramount importance. The principles of our national values should be applied in such a way that they hold a fundamental place in pupils' behavior, conduct, and mutual relations. In this process, the teacher's competence and professional stance in the teaching of subjects play a decisive role. Ultimately, following the parents, the responsibility for raising a true citizen of the future rests upon the teacher's activity.

Автор(ы):

Гёнча Гюльмалиева

Нахчыванский институт учителей

Магистрант

Э-почта: qonca1199@gmail.com

Ключевые слова: национальные ценности, уважение к ценностям, духовное воспитание, национальный дух, воспитатель, ученик

Вопросы формирования у младших школьников чувства уважения к национальным ценностям

Аннотация. В статье рассмотрены направления формирования у младших школьников чувства уважения к национально-нравственным ценностям, в частности, идеи классиков, значение положительных моментов в связи с этим. Также трактуются национальные ценности, традиции, особенности их содержания, имеющие прогрессивное содержание, которые народы, этнические группы использовали, формировали на протяжении тысячелетий. Национально-нравственные ценности обладают потенциалом представителя идеала народа, регулятора отношений и деятельности личности. Национальные ценности поддерживают функционирование общества и выступают фактором его развития и совершенствования. Отмечено также место и роль мыслителей о национальных ценностях, педагогов-классиков в воспитании подрастающего поколения, детей, учащихся. Формирование чувства уважения к национальным ценностям следует начинать именно с раннего возраста. Большое значение имеет воспитание, развитие следующего поколения, в частности, младшей возрастной группы, на основе понятий, требуемых нашей национальной моралью. Предполагается применять принципы наших национальных ценностей таким образом, чтобы они занимали важное фундаментальное место в отношениях, поведении, взаимодействии всех учащихся. В основном в процессе преподавания предметов в этом направлении должна присутствовать компетентная позиция учителя. Так, воспитание истинного гражданина будущего зависит от деятельности воспитателя после родителей.

Hər bir xalqın milli dəyərləri - ədəbiyyat, musiqi, memarlıq, həm də bilməli olduğu doğma ana dili, yadda saxlamalı olduğu tarixi və hörmət etməli olduğu digər dəyərlər milləti gələcəyə aparır. Belə bir ali ideyanı rəhbər tutmağı həmişə diqqətə çəkən ümummilli lider Heydər Əliyev söyləyirdi. "Gənclərimiz milli ruhda tərbiyə olunmalıdır. Bizim milli-mənəvi dəyərlərimizin əsasında tərbiyələnməlidir. Gənclərimiz bizim tariximizi yaxşı bilməlidir, keçmişimizi yaxşı bilməlidir, dilimizi yaxşı bilməlidir, Milli dəyərlərimizi yaxşı bilməlidir. Milli dəyərlərimizi, milli ənənələrimizi yaxşı bilməyən, tariximizi yaxşı bilməyən, gənc vətənpərvər ola bilməz" [2, s.357-358].

Dahi siyasət xadimi özünün nitq və çıxışlarında milli ideologiyamızın, azərbaycanşünaslığın konsepsiyasını hazırlayanda əsasında milli dəyərlərimizi, xəlqi ənənələrimizi əsas tutmağı vacib hesab edərək qeyd edirdi ki, "Bizim milli ideologiyamızın konsepsiyası olmalıdır. Şübhəsiz ki, bu konsepsiya tarixi keçmişimiz, milli, mədəni, dini dəyərlərimiz üzərində qurulmalıdır" [2, s.285].

Hazırkı qloballaşma dövründə hər bir dövlət öz mentalitetini və kimliyini, milli dəyərlərini qoruyub saxlamağa çalışır. Bu işdə təhsil xüsusi çəkiyə malikdir. Proqnoz vermək çətin deyil ki, yaxın gələcəkdə təhsil sistemimizin maddi - texniki bazası beynəlxalq standartlara tam cavab verəcəkdir. Təhsil sisteminin əsas məqsədi milli və ümumbəşəri dəyərləri təbliğ etmək, şəxsiyyətin formalaşması, elm və praktikada nailiyyətlər əldə etmək, o cümlədən yüksək keyfiyyətli təhsil almaq üçün şərait yaratmaq, peşə hazırlığı, mənəvi, fiziki və yaradıcılıq, şəxsi inkişaf və özünüdərk yolu ilə sağlam həyat tərzini yaratmaq və inkişaf etdirmək bacarığını formalaşdırmaqdan ibarətdir.

Mütəfəkkir pedaqoqların fikrincə, milli dəyərlər, mütərəqqi məzmunla malik adət-ənənələr arzu olunan idealın şüurlu kollektiv ideyasını təmsil edir və fərdin münasibətlərini və fəaliyyətini tənzimləmək, cəlbədicə şəxsi keyfiyyət və xassələri inkişaf etdirmək potensialına malikdir. Bundan əlavə, dəyərlər cəmiyyətin fəaliyyətini dəstəkləyir və onun inkişafı və təkmilləşdirilməsi amili kimi çıxış edir.

K.D.Uşinskinin pedaqoji irsi milliyyət,

milli dəyərlər haqqında tezisə başa düşülməsi və dərk edilməsi üzərində qurulub. "Təhsilin hər zaman arxalana biləcəyi bircə anadangəlmə meyl var: millilik... Təhsil gücsüz olmaq istəmirsə, milli olmalıdır" [6, s.252]. Pedaqoji təlimin ən mühüm prinsipi kimi millilik K.D.Uşinskinin sosial - fəlsəfi baxışının əsaslarını təmsil edir. O haqlı olaraq ana dilini kitab, məktəb olmayan da xalqa dərs deyən və milli tarixi sonuna qədər öyrətməkdə davam edən ən böyük xalq müəllimi adlandırır.

XX əsrin əvvəllərində cəmiyyətin dəyərləri və dövlət məktəblərinin təşkili ilə bağlı ümumbəşəri və milli anlayış inkişaf etdi. Bu dövrün görkəmli alim-müəllimləri P.F.Kapterev, M.M.Rubinşteyn sosial hadisələrin bu iki xüsusiyyəti arasındakı genetik əlaqəni inandırıcı şəkildə göstərə bildi. P.F.Kapterevə görə, milli olan xüsusi, fərdi, lakin dondurulmuş deyil, həyatın iqtisadi, siyasi, sosial strukturunda dəyişikliklərlə dəyişən bir şeydir. Milli olan yaranır, tarix, iqlim, ölkə, irsiyyətin qüdrətli qüvvəsi və s. şəxsiyyətin fiziki və psixi tipində, dünyagörüşünün müstəqilliyində, həyata orijinal baxışında və xüsusi dəyərli göstərişlərdə ifadə olunur. P.F. Kapterev deyirdi: "Milliyyət" - öz yolunuzdan, öz xüsusi düşüncə tərzinizdən, hisslərimizdən və hərəkətlərimizdən başqa bir şey deyil" [4, s.12].

Hər bir xalqın həyatının ən dərin təməllərindən gələn öz idealları var. Onlar xalq həyatından, dildən, dindən, keçdiyi tarixi yoldan yaranır və inkişaf edir, qapalı üzvi bütövlük yaradır. P.F. Kapterev yazırdı ki, əgər milli idealların çatışmazlıqlarını dərk etmək və onları təkmilləşdirmək istəyi varsa, o zaman "xalq yad ilə, milli və ümumbəşəri ilə birləşdirilməlidir" [4, s.57]. M.M.Rubinşteyn milli və ümumbəşəri dəyərləri, bəşəriyyət arasındakı münasibəti bir qədər fərqli şəkildə qurur. O, milli olanı ümumbəşəri ideal və dəyərlərə aparan yolun təməli, başlanğıcı olduğu qənaətinə gəlirdi. Müəllif perspektivli sosial - pedaqoji strategiyanı ortaya qoyaraq sübut edir ki, "millilik hər hansı bir təhsilin yolu kimi, ümumbəşəri isə məqsəd kimi çıxış etməlidir" [5, s.38].

M.M.Rubinşteyn iddia edir ki, yalnız milli dəyərlər ümumbəşəri dəyərləri mənəvi məzmunla doldurur, ümumbəşəri dəyərlər isə fərdləri qərəzli dünyagörüşündən və yalançı vətənpərvər-

lik ikiüzlülüyündən azad edər. O, hesab edir ki, “hər bir xalq üçün ümumbəşəri dəyərlərin “daşıyıcısı və yaradıcısı” kimi çıxış etmək vacibdir və xüsusən də xalq ədəbiyyat, incəsənət və elm vasitəsilə “ümumbəşəri mədəniyyətin” dirijoru olması ilə fəxr edə bilər” [5, s.38].

Milli dəyərlər tarixi inkişaf zamanı geopolitikaya uyğun olaraq cəmiyyətin maddi və mənəvi mədəniyyətinə, ölkənin vəziyyətinə uyğun olaraq formalaşmışdır. Bunlar, ilk növbədə, əxlaqi-etik olmaqla orijinallığı ifadə edən fikir və normalar, insanların xarakter xüsusiyyətləri, adət-ənənələr və həyat tərz, ən vacib ehtiyaclar kimi üzə çıxır. Obrazlı desək, onlar insanın mənəvi həyatının, ən yaxşı xüsusiyyətləri və keyfiyyətlərinin sintezini, özəyini təmsil edirlər. Milli dəyərlər insanın və vətəndaşın həyat mövqeyi, cəmiyyətə və dövlətə münasibəti, öz ölkələrinin keçmişi, bu günü və gələcəyinin təminatçısıdır. Milli dəyərlərin qorunub saxlanması üçün məsuliyyət vacibdir və bu cəhət milli sərvətin artırılmasını müəyyən edir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə müəyyən edilmiş milli dəyərləri böyüyən nəslin tərbiyəsinin formalaşdırılması üçün əsaslı mənbədir.

V.A.Suxomlinski əsərlərindən birində yazırdı ki, insanın mənəvi cəhətdən formalaşması, onun özünü təkrarlaması, oğlunda və qızında özünü təkmilləşdirməsi nəcib vətəndaş yaradıcılığıdır. Təəssüf ki, bütün müasir valideynlər belə “yaradıcılığa” hazır deyillər. Buradan belə nəticə çıxır ki, təhsil prosesinin tam hüquqlu subyektləri kimi valideynlərin psixoloji və pedaqoji maarifləndirilməsinə təcili ehtiyac var.

Tədqiqatçı A.Y.Danilyuk əsas milli dəyərləri “çoxmillətli xalqın mənəvi, ailəvi, sosial-tarixi, dini ənənələrində mövcud olan, nəsildən-nəslə ötürülən və uğurlu inkişafını təmin edən əsas mənəvi dəyərlər, prioritet əxlaqi qaydalar” hesab edir. Müəllif bunlara aşağıdakılar daxil edir: “vətənpərvərlik, vətəndaşlıq, ictimai

həmrəylik, insanlıq, elm, ailə, əmək və yaradıcılıq, incəsənət və ədəbiyyat, təbiət” [3, s.134].

Milli dəyərlərin formalaşdırılmasında ailənin yeri və rolu intəhasızdır. Ancaq bu proses məktəbdə də davam etdirilməlidir. Əsasən də məktəbdə təlim prosesində öyrənərək, dərk edilərək milli dəyərlərə münasibət hissini dərinləşdirmək olar.

Beləliklə, göstərməliyik ki, əsas milli dəyərlər bütün tarixi və mədəni tamlığı və etnik müxtəlifliyi ilə xalqın milli həyatından irəli gəlir. Milli həyat sferasında əxlaqın və insanlığın qaynaqlarını, yəni sosial münasibətlərin, fəaliyyətin və şüurun o sahələrini ayırd etmək olar ki, bunlara arxalanmaq insana dağıdıcı təsirlərə qarşı durmağa, öz şüurunun, məişətinin, özünü məhsuldar şəkildə inkişaf etdirməyə imkan verir.

Ədəbiyyat

1. Cəfərova, M.V. Musiqi məşğələlərində müğəmlərin öyrənilməsi zamanı yuxarı sinif şagirdlərində mənəvi keyfiyyətlərin formalaşdırılması yolları: / pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru dis. / – Naxçıvan, – 2017. – 144 s.
2. Mərdanov, M.C. Heydər Əliyev Təhsil məsələsinin gələcəyidir / M.C.Mərdanov, Ə.Q.Quliyev. – Bakı: – 2002, Təhsil, – 580 s.
3. Данилюк, А.Я. Концепция духовно-нравственного развития и воспитания личности гражданина России [Текст] / А.Я. Данилюк, А.М.Кондаков, В.А.Тишков// стандарты второго поколения. – М.:, Просвещение, – 2009. – 148 с.
4. Каптерев, П.Ф. Национальность и наука в организации народной школы // Народная школа. – 1987. № 6 - 7.
5. Война и идеал воспитания: к вопросу о национализме в педагогике. – М.:, – 1916. – 43 с.
6. Ушинский, К.Д. Собрание сочинений, в 11 т. Л., – 1948. Т.2. 647 - с

*Мəqalə pedaqogika üzrə elmlər doktoru, dosent Kamal Camalov
tərəfindən təqdim olunmuşdur.*

İlkin daxilolma – 09.01.2025, son daxilolma – 19.02.2025, qəbul olunma – 06.03.2025